

De gewapende conflicten tussen Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten en Duitse bezettingsmacht op 5 mei 1945

Arie A. Manten
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

Op Bevrijdingsdag, 5 mei 1945, deden zich opvallend veel gewapende conflicten voor tussen leden van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten en militairen van de Duitse bezettingsmacht. Daarbij verloren verscheidene mensen hun leven.

In de zeer vroege ochtend van 5 mei werd in Kockengen Henk Brunt dodelijk getroffen door een door S.S.'ers afgevuurde kogel.

In Vinkeveen sneuvelden in een gevecht met Duitsers vier B.S.'ers en werden er later nog twee verminkt en vermoord aangetroffen. Bij dat vuurgevecht kwam ook de in Oukoop dienstdoende dijkwachter Toon van Weerdenburg door een Duitse kogel om het leven.

Bij een gewapend treffen tussen B.S. en Duitse militairen (waaronder valschermjagers) in Westbroek verloren zes leden van de B.S. en drie burgers het leven, waaronder de Breukeleveense verzetsstrijders Eddy Jaarsma en Henk Manten.

Een B.S.-groep uit Maarsseveen raakte bij Fort Maarsseveen met Duitsers in gevecht. Daarbij verdronken twee B.S.'ers toen ze met hun zware bepakking door het water heen een veiliger plek probeerden te bereiken.

Bij de hoge brug over het Amsterdam-Rijnkanaal te Maarssen werd een groep B.S.'ers door Duitse militairen onder vuur genomen, waarbij onder meer een B.S.-strijder sneuvelde en een L.O.-koerierster, die toevallig in de buurt was, dodelijk werd getroffen door een verdwaalde kogel.

Een andere groep van de Maarssense B.S. kwam onder vijandelijk vuur te liggen toen ze met een boot de Vecht overstaken, als gevolg waarvan drie mannen verdronken.

Rond het middaguur van 5 mei raakten in Wilnis B.S.'ers en Duitsers verwickeld in een vuurgevecht, waarbij geen slachtoffers vielen.

Deze lijst zou zonder veel moeite nog verder aan te vullen zijn met voorvallen uit de wijdere omgeving.

Het bevredigde mij niet, deze gebeurtenissen allemaal aan incidentele oorzaken toe te schrijven. Er moet ook iets van meer algemene aard toe bijgedragen hebben. Om daarin meer inzicht te krijgen, zette ik de onderstaande zaken op een rijtje.

De vrijheid in zicht

In de tijd gezien, begint dit overzicht met een gebeurtenis op maandag 30 april 1945. Toen vonden in de St. Jozefschool te Achterberg afrondende onderhandelingen plaats inzake het plan om Nederland door de lucht van voedsel te voorzien. Die werden gevoerd tussen geallieerde vertegenwoordigers, geleid door luitenant-generaal Walter Bedell Smith, chef-staf van opperbevelhebber Eisenhower, met bij hem onder anderen de Canadese luitenant-generaal George Kitching, en een Duitse delegatie, onder leiding van de rijkscommissaris Dr Arthur Seyss-Inquart, met bij hem onder meer generaal Paul Reichelt, chef-staf van veldmaarschalk Johann Blaskowitz, opperbevelhebber van de Duitse troepen in Nederland, en de commandant van de 6de Fallschirmjäger Divisie, Plocher. Bij die gelegenheid begon Bedell Smith tegen Seyss-Inquart ook over een militaire capitulatie te praten, maar zonder enig resultaat. "Ik sterf liever", antwoordde de rijkscommissaris.

Op 1 mei drong generaal Charles Foulkes, commandant van het eerste Canadese legercorps, bij zijn Duitse collega Reichelt op een capitulatie aan. Reichelt had voor onderhandelingen daarover echter geen instructies ontvangen en dat vervulde hem en Foulkes met grote zorg. Aan weerskanten

wilde men vermijden dat er nog meer doden en gewonden zouden vallen.

Intussen veranderde elders de situatie echter zeer ingrijpend. Op 30 april, in het zicht van de inneming van Berlijn door Russische troepen, pleegde Hitler zelfmoord en werd grootadmiraal Karl Dönitz als zijn opvolger aangewezen. Die schrok toen hij kennis nam van de werkelijke stand van zaken aan het westelijk front, die veel hopelozener was dan hij had gedacht. Hij gaf al snel aan het 25ste Duitse legerkorps opdracht contact te zoeken met de Canadezen om een militaire capitulatie van de Duitse troepen in Nederland voor te bereiden.

In Nederland was rijkscommissaris Seyss-Inquart in zijn denken toen nog steeds niet zo ver. In een reactie op de machtswisseling in Duitsland riep hij de Duitsers in de vesting Holland op 2 mei 1945 op de strijd voort te zetten: "Wij bevinden ons thans in een verbitterde strijd. In deze strijd is onze eerste soldaat en voorvechter gevallen. Laat onze vijanden triomferen en menen ons te hebben overweldigd. Thans, na de heldendood van onze Führer, zullen wij nooit ophouden te strijden. Wij geloven in Duitsland. Eerst dan, wanneer wij onze vrijheid hebben gewonnen, zullen wij met vechten ophouden." Hij vond echter geen algemene bijval meer in de hoogste Duitse kringen.

Twee dagen later, op 4 mei, vond in Wageningen een baanbrekend gesprek plaats tussen geallieerde militairen en een onder leiding van generaal Reichelt staande Duitse afvaardiging.

In vervolg daarop meldde de vrije radio in de avond van 4 mei 1945 dat de Duitse legers in Denemarken, Noordwest-Duitsland en Nederland, met inbegrip van Helgoland en de Friese eilanden, zich de volgende dag om 8.00 uur onvoorwaardelijk zouden overgeven.

De burgerij in bezet Nederland reageerde opgetogen. Nu kwam de bevrijding echt; de Nederlandse regering had het ditmaal immers zelf gezegd! Vergeten waren de enorme teleurstellingen die volgden op Dolle Dinsdag en de verwachtingen gewekt door de luchtlanding bij Arnhem. Voor verscheidene mensen had de oorlog ook niet veel langer mogen duren; ze zaten fysiek en psychisch tegen het eind van hun uithoudingsvermogen.

B.S. in de startblokken

Diezelfde avond werden de leden van de Binnenlandse Strijdkrachten door hun commandanten opgeroepen zich met hun wapens paraat te houden. Wekenlang hadden ze zich voorbereid op de hen wachtende taak om, zolang de geallieerden nog niet waren gearriveerd, de orde te handhaven, Duitsers te ontwapenen en landverraders in te sluiten. Daartoe hadden ze in de weken voorafgaande aan de bevrijding hun gelederen ook danig uitgebreid. Onder de nieuw toegetreden waren verscheidene jongemannen die popelden om actief aan de gang te kunnen gaan. In de nacht van 4 op 5 mei werden wapens die nog verborgen waren gehouden, uit hun bergplaatsen gehaald en voor gebruik gereed gemaakt.

Op zaterdagochtend 5 mei drukte het hoofd van de Binnenlandse Strijdkrachten de regionale commandanten echter nog op het hart om voorzichtig te zijn bij openbaar optreden. Het is evenwel allesbehalve duidelijk of deze extra boodschap iedereen bereikt heeft.

Laatste capitulatie-onderhandelingen

Op 5 mei kwamen inderdaad de vertegenwoordigers van Duitse en geallieerde zijde opnieuw in Wageningen bijeen, tweemaal zelfs: om 11 uur in de ochtend en om 4 uur in de middag. Het kwam toen echter nog niet tot de verwachte ondertekening van de capitulatie-overeenkomst. In de ochtendzitting liet veldmaarschalk Blaskowitz zich nog vertegenwoordigen door zijn chef-staf Reichelt, maar 's middags nam Blaskowitz persoonlijk aan de onderhandelingszitting deel. Hij stemde weliswaar in met de door de geallieerden

gestelde voorwaarden, maar vroeg 24 uur tijd om de Duitse troepen nader te informeren. Foulkes, die Blaskowitz beschouwde als "een faire vent" die hij kon vertrouwen, ging daarmee akkoord.

Het veel gehoorde verhaal dat daar als bijkomstigheid nog bijkwam dat in heel Wageningen geen goede schrijfmachine werd aangetroffen waarop de onderhandelingstekst op een fraaie manier kon worden uitgetypt, moet naar het rijk der fabelen worden verwezen.

Blaskowitz deed zijn verzoek niet zonder reden. Veel Duitse soldaten waren er in de laatste oorlogsmoanden van overtuigd geraakt dat na afloop van de vijandelijkheden alle Duitse krijgsgevangenen naar Siberië gedeporteerd zouden worden. Het gerucht wilde dat de Britse premier Churchill en de Amerikaanse president Roosevelt hierover met de Russische dictator Stalin al harde afspraken hadden gemaakt. In Siberië zouden de Duitsers als dwangarbeiders hun verdere leven moeten uisdienen: de Russen waren immers uit op de totale vernietiging van het Duitse volk.

Blaskowitz stelde dit gerucht tijdens de capitulatiebesprekingen aan de orde. Hij had vastgesteld dat zelfs enkele van zijn ondercommandanten die verontrusting deelden. Tot het allerlaatste moment dreigden zij dijken en sluizen op te blazen als deportatie naar de Sovjet-Unie te wachten stond. De Canadezen overtuigden Blaskowitz dat van uitlevering aan de Russen geen sprake kon zijn. Laatstgenoemde wilde dat al zijn manschappen dat via hem te weten zouden krijgen en regelde bij voorkeur zelf ook allerlei andere details.

Bovendien stond in de voorwaarden de term "United Nations". Blaskowitz wist niet wat hiermee werd bedoeld. Ook daarom vroeg hij bedenktijd.

Wel werd aan het eind van de zitting op 5 mei het onderhandelingsresultaat geparafeerd. Er was pers aanwezig en van de bijeenkomst zijn diverse foto's gemaakt, die - ten onrechte - als foto's van de ondertekening van de capitulatie-oorkonde de wereld zijn ingegaan.

De officiële viering, in de na-oorlogse jaren, van Bevrijdingsdag op 5 mei - de dag volgend op de avond van de Dodenherdenking - heeft de gedachte dat 5 mei de capitulatie dag was, nog verder versterkt.

Vertraging niet aan bevolking meegedeeld

Om geen grote onrust onder de bevolking in nog bezet gebied te veroorzaken, maakten de Nederlandse autoriteiten het uitstel van de officiële ondertekening niet openbaar. Het feit van de capitulatie lag er immers; de afwijking van hetgeen was meegedeeld betrof slechts de formele afhandeling.

De Gelderse streekhistoricus Drs. Henk Krosenbrink wist via gedegen onderzoek aan het licht te brengen dat de feitelijke ondertekening van de capitulatie-overeenkomst op 6 mei plaats vond buiten Wageningen, in een bouwvallige boerderij aan de weg Rhenen-Wageningen. Daarbij was de oud-generaal Reichelt zijn belangrijkste informatiebron. Krosenbrink publiceerde daarover in de afleveringen van oktober 1975 en april 1976 van het maandblad Gelderland Nu.

Gegevens uit een interview op 5 mei 1975 voor de Regionale Omroep Noord en Oost met majoor A.L.J. van Vliet, escorte-officier van generaal George Kitching, bevestigden de datum van 6 mei 1945, maar Van Vliet meende dat de ondertekening gebeurde in de aula van de Landbouwhogeschool. Dat laatste kan volgens Krosenbrink niet juist zijn. Laatstgenoemde verklaarde de voorkeur voor de boerderij in het buitengebied als een middel om de Duitsers een hernieuwde confrontatie met de schrijvende pers, de fotografen en de radio te besparen. Het was een ridderlijk gebaar van Foulkes tegenover de verslagen tegenstander. Krosenbrink legde zijn conclusie voor aan Dr. L. de Jong, auteur van het standaardwerk *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, die hem per brief van 10 december 1986 liet weten: "Ik ben het met u eens, het veruit waarschijnlijkste is dat de ondertekening op 6 mei 1945 niet heeft plaatsgevonden in de aula van de Landbouw Hogeschool, maar in de door u bedoelde boerderij".

Om dezelfde reden waarom de Canadezen meer tijd lieten tot de ondertekening van de overgave, maakten ze ook geen haast om zich in heel West-Nederland te laten zien. Ze wilden geen problemen met de vele daar aanwezige en mogelijk ten dele nog onvoldoende geïnformeerde Duitsers.

Opstelling van de Duitse militairen

De Duitse militairen verkeerden op 5 mei in verwarring. Veel leden van de Wehrmacht vonden het langzamerhand welletjes en staakten min of meer hun openlijke taakvervulling, ook al wisten ze van de capitulatie-gesprekken alleen maar via geruchten. De officieren bleven het Duitse leger echter als de facto bezettingsmacht beschouwen (een term die men ook in Wehrmacht-bevelen van na 5 mei nog wel terug vindt) zolang de geallieerde soldaten nog niet aangekomen waren. Met partizanen - of zoals ze meestal zeiden: terroristen - wilden de Duitsers zo min mogelijk van doen hebben. Verscheidene onderdelen van de Duitse elitetroepen - Waffen-S.S., S.D., Fallschirmjäger (parachutisten) - waren zelfs geneigd niet alles wat ze zagen of hoorden, zo maar te laten gebeuren, zolang geen volstreekte duidelijkheid bestond over de capitulatie en het neerleggen van de wapens. Mogelijk droegen ook de nog pas enkele dagen tevoren door Seyss-Inquart gesproken woorden daartoe bij.

De fanatieksten onder hen wilden van geen opgeven weten. In Woerden kwam daarvoor zelfs een monsterverbond van B.S. en Wehrmacht tot stand, om gezamenlijk de S.S. van ongewenste machtsuitoefening te weerhouden. Het meest markante voorbeeld leverde Schiermonnikoog. Daar kwamen medio april 1945 vier boten met Nederlandse en Duitse S.S.'ers en S.D.'ers aan, die waren gevluht uit het toen door de geallieerde troepen bevrijde Groningen. Zij hadden kennelijk de bedoeling vandaar naar Duits grondgebied verder te varen, maar dat is nooit gelukt. Het gevolg was, dat Schiermonnikoog pas op 11 juni 1945, als laatste deel van Nederland, kon worden bevrijd.

Op 7 mei 1945 om 2.41 uur ondertekende de Duitse generaal Alfred Jodl in Reims ten overstaan van vertegenwoordigers van generaal Eisenhower een alles omvattende capitulatie-oorkonde. Daarmee kwam in heel Europa een eind aan de oorlogstoestand.

Daags daarna werd de capitulatie op last van Stalin in Berlijn herhaald. Stalin wilde, zo wordt beweerd, onderstrepen dat de Sovjetunie de grootste offers had gebracht. Generaal-veldmaarschalk Wilhelm Ketel ondertekende daar de oorkonde ten overstaan van Sovjet-generaal Zjoekov.

Toen het bericht over deze algehele overgave tot de Duitsers doordrong, kwamen de wapens geleidelijk vrijwel overal tot rust.

De schietpartij rond de Dam in Amsterdam op 7 mei 1945, waarbij 19 doden en 117 gewonden vielen, was een van de laatste droevige gebeurtenissen die de bevrijding van Nederland omfloersten.

De commandant van de "Festung Hoek van Holland" dreigde zelfs op 8 mei nog met de inzet van zijn zware geschut om een aantal door de B.S. opgepakte manschappen weer vrij te krijgen, maar dat bleef bij een dreiging.

Conclusie

De slotsom die uit dit overzicht te trekken valt, is dat in ons land de Nederlandse overheid, de Canadese legerleiding, de B.S., de Duitse legerleiding en de diverse Duitse legereenheden op 5 mei 1945 ieder voor zich bezig waren met de eigen prioriteiten, zorgen, belangen en ambities. Geen van alle hadden ze een totaalbeeld van de situatie, waartegen hun doen en laten kon worden afgewogen.

Bijgevolg schreef elk van deze instanties met de beste bedoelingen zijn eigen stukje geschiedenis. Maar de overkoepelende, integrerende, sturende hoofdredactie ontbrak. Dat had fatale gevolgen.

De heer Drs. G.J.H. Kroesenbrink bedank ik graag voor de ondervonden medewerking.